

AZƏRBAYCANDA RƏQABƏTLİ İNSAN KAPİTALININ FORMALAŞDIRILMASI İLƏ BAĞLI MÖVCUD VƏZİYYƏTİN TƏHLİLİ

Gülnarə QURBANOVA

*Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət
İdarəçilik Akademiyası, Bakı, Azərbaycan*

Giriş

Müasir innovasiyalı iqtisadiyyatda ən mühüm komponentlərdən biri intellektual kapitaldır. İntellektual kapital rəqabətqabiliyyətliliyi artırmaqla strateji əhəmiyyət kəsb edir. Odur ki, son illər istehsalatda intellektual kapitalın rolu getdikcə artır.

İstehsalatda xammal, materiallar, enerji resursları, işçi qüvvəsinin vacib rol oynadığı industrial cəmiyyətdən fərqli olaraq postindustrial və informasiya cəmiyyətində intellektual resurslar önə keçmişdir. Bu isə əlbəttə ki, istehsalatda, iqtisadi münasibətlərdə yeni münasibətlər sisteminin meydana çıxmasına səbəb olmuşdur. Başqa sözlə, müasir iqtisadiyyatda elm, bilik inkişafın aparıcı qüvvəsi olaraq özünü göstərir.

İntellektual kapital anlayışının ilk dəfə iqtisadçı D.Helbreyt tərəfindən istifadə edildiyi, bu istiqamətdə ilk tədqiqatların isə T.Stüarta

məxsus olduğu qeyd edilir. T.Stüarta görə intellektual capital patentlər, proseslər, idarəetmə vərdişləri, bacarıqları, texnologiyalar, təcrübə və istehlakçı və təchizatçılar haqqında informasiyadır (18).

İntellektual capital 3 mühüm komponentindən ibarətdir: İnsan kapitalı, təşkilatı kapital, istehlakçı və ya müştəri kapitalı (19).

Müasir inkişaf mərhələsində Azərbaycanda insan kapitalının inkişafı mühüm prioritetlərdən biridir. Ölkəmizdə insan kapitalının inkişafının təmin edilməsi ən mühüm dövlət proqramlarının əsas məğzini təşkil edir.

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2021-ci il 2 fevral tarixli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər”də Azərbaycanın rəqabətli insan kapitalı və müasir innovasiyalar məkanı olması yaxın onillik üzrə beş əsas prioritetdən biri kimi müəyyənləşdirilib.

Milli prioritetlərdə yüksək rəqabətli insan kapitalının reallaşdırılması üçün aşağıdakı üç məqsədə nail olunması zərurəti qeyd olunur:

- XXI əsrin tələblərinə uyğun təhsil;
- yaradıcı və innovativ cəmiyyət;
- vətəndaşların sağlam həyat tərzini (5).

Azərbaycanda rəqabətli insan kapitalının formalaşması və bununla bağlı qeyd olunan 3 məqsədə nail olunması istiqamətdə atılan addımların təhlili aktualıq kəsb edir.

XXI əsrin tələblərinə uyğun təhsil

Təsadüfi deyildir ki, dünyada getdikcə kəskinləşən və artan rəqabətə davam gətirə bilmək üçün iqtisadiyyatın uzunmüddətli və davamlı inkişafı müasir, güclü təhsilə söykənməlidir. Məhz təhsil vasitəsilə insan kapitalının milli sərvətdə iştirak payı davamlı şəkildə artırılmalıdır. Strateji dövrdə kompetensiya, sosial vərdişlər və bacarıqların harmoniyada inkişafına əsaslanan “ömürboyu təhsil”ə xüsusi önəm verilməlidir. Erkən və məktəbəqədər təhsilin əhatə dairəsi genişlənməli və mərhələlərlə müvafiq yaşda olan bütün uşaqları əhatə etməlidir.

Milli prioritetlərdə cəmiyyətin inkişafının təminatçısı olan ümumi təhsilin gücləndirilməsi üçün təhsil sistemində gedən modernləşmənin davam etdirilməsi, məzmun islahatları dərinləşməsi, integrativ tədris

təcrübəsinin inkişaf etdirilməsi zərurəti öz əksini tapmışdır. Bu əsasda ölkənin beynəlxalq qiymətləndirmələrdə (PISA, PIRLS, TIMSS, ICILS) mövqeyinin yaxşılaşmasına nail olunması ciddi vəzifə kimi qarşıya qoyulur.

Milli prioritetlərdə rəqabətli insan kapitalının formalaşdırılması prosesinə orta məktəbdən başlanması zərurəti qeyd edilir. Göstərilir ki, təhsil sistemi gənc nəsli gələcək rəqəmsal texnologiyalar dövrünə hazırlamaq üçün onlara məktəb yaşından rəqəmsal səriştələrin aşılmasına diqqət yetirməli, indikindən əsaslı şəkildə fərqlənən yeni bacarıqlar, ixtisaslar və peşələr verməlidir.

İnsanların yüksək keyfiyyətli təhsil almaq imkanları genişləndirilməli, kadr hazırlığı əmək bazarının tələblərinə uyğunlaşmalıdır, peşə hazırlığı sisteminin inkişaf etdirilməsi tədbirləri çərçivəsində beynəlxalq sertifikatlara uyğun mütəxəssislər hazırlanmalıdır.

Rəqabətli insan potensialının formalaşması prosesində ali təhsilin səviyyəsinin yüksəldilməsi də mühüm prioritetlərdəndir. Güclü təhsil hesabına yüksək peşə bacarıqlarına malik insan kapitalı yaratmaq üçün ali təhsil müəssisələrinin beynəlxalq səviyyədə keyfiyyət baxımından rəqabətə davamlığı təmin olunmalıdır.

XXI əsrin tələblərinə uyğun təhsil sisteminin qurulması ölkədə həyata keçirilən təhsil siyasətinin və bu sahədə aparılan uzunmüddətli təhsil strategiyasının mühüm vəzifələrindən olmuşdur.

Tədris prosesinin keyfiyyətini artırmaq üçün elm və texnologiyaların nailiyyətləri təhsil sisteminə də tətbiq olunur. Dünyanın aparıcı ölkələri İKT-dən təhsil sahəsində istifadəni təmin edən milli strategiyalar qəbul edib həyata keçirmişlər. Bu strategiyaların əsas məqsədi şagirdləri və müəllimlərigərəklə İKT bilikləri ilə təmin etməkdən ibarətdir.

Bundan başqa, məktəblərin müasir texnologiya və infrastrukturla təchiz edilməsi də mühüm amildir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin 21 avqust 2004-cü il tarixində təsdiq etdiyi "Azərbaycan Respublikasında ümumtəhsil məktəblərinin informasiya və kommunikasiya texnologiyaları ilə təminatı Proqramı (2005-2007-ci illər)" ölkədə təhsil sisteminin İKT ilə təmin olunmasında mühüm addım olmuşdur.

10 iyun 2008-ci il tarixində ölkə başçısı tərəfindən qəbul edilmiş "2008-2012-ci illərdə Azərbaycan Respublikasında təhsil sisteminin informasiyalaşdırılması üzrə Dövlət Proqramı" isə İKT-dən istifadə

etməklə ölkəmizdə beynəlxalq standartlara uyğun keyfiyyətə yeni təhsil modelinin qurulmasını, vahid elektron təhsil məkanının yaradılmasını və təhsil sisteminin dünya təhsil məkanına inteqrasiya etdirilməsini əsas məqsəd kimi qarşıya qoyub. Dövlət proqramının əsas məqsədi təhsilin bütün pillələrində müasir informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının səmərəli tətbiqi və istifadəsi ilə vahid ümummilli təhsil mühitinin formalaşdırılması və bu zəmində əhalinin bütün təbəqələri üçün keyfiyyətli təhsil almaq imkanlarının təmin edilməsi, habelə ölkənin təhsil sisteminin dünya təhsil məkanına inteqrasiya olunması üçün şərait yaradılmasıdır. Dünya təcrübəsi göstərir ki, İKT-dən istifadə etməklə qurulan müasir təhsil modeli məktəbin pedaqoji heyəti qarşısında da yeni tələblər və vəzifələr qoyur (2).

Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası (1) ölkəmizdə təhsilin XXI əsrin tələbləri səviyyəsində qurulması istiqamətində mühüm addımlardan biridir.

Strategiyada göstərilir ki, ölkə qarşısında duran strateji vəzifə sosial-iqtisadi həyatın daha da modernləşdirilməsi və qabaqcıl beynəlxalq təcrübəyə uyğunlaşdırılması yolu ilə davamlı iqtisadi inkişafın təmin edilməsi və əhalinin həyat səviyyəsinin yüksəldilməsindən ibarətdir. Müasirləşdirmə, ilk növbədə, qabaqcıl texnologiyaların və idarəetmə üsullarının, elmi nailiyyətlər əsasında yaradılan innovasiyaların ölkənin sosial-iqtisadi həyatına uğurlu tətbiqi ilə bağlıdır. Bunun üçün prioritet istiqamət ölkə iqtisadiyyatının dünya iqtisadiyyatına inteqrasiyasının sürətləndirilməsi ilə yanaşı, ölkədə insan kapitalının inkişafı, şəxsin müasir bilik və bacarıqlara yiyələnməsinin təmin edilməsidir. İnsan kapitalının inkişafı iqtisadiyyatın qlobal sistemə uğurlu inteqrasiyası və ölkənin beynəlxalq rəqabətdən daha effektiv faydalanması prosesində ən mühüm şərtlərdən olub, ölkənin təhsil sisteminin başlıca vəzifəsini təşkil edir.

Ümumilikdə Strategiya ölkədə təhsil sisteminin yeni, müasir tələblər səviyyəsində yenidən qurulmasını, təhsildə məzmun dəyişikliyi, kadr potensialının yenidən hazırlığını, təhsil sahəsində idarəetmənin səmərəliliyini hədəfləyir. Həmçinin təhsilin innovasiya yönümlülüyünü təmin edir, təhsildə yeni metodların tətbiqini stimullaşdırır, ən nəhayət isə ölkənin təhsil sisteminin qabaqcıl dünya standartları səviyyəsinə yüksəldilməsini təmin etmək məqsədi daşıyır. Bu isə təhsil sisteminin müasir tələblər səviyyəsində qurulmasına xidmət etməklə, qarşıdakı yaxın dövrlərdə konkret nəticələrin əldə ediləcəyinə qəti inam formalaşdırır.

Təhsil prosesində İKT-nin tətbiqi tədrisin səmərəliliyini yüksəltməyə, müəllimləri keçmiş tədris metodlarından azad etməyə, tədris materiallarını vizuallaşdırmağa, tapşırıqların dərəcələrə ayırmağını həyata keçirməyə, eləcə də əks əlaqə formalarını təkmilləşdirməyə xidmət edir (7).

İKT-nin təhsildə tətbiqi ilə bağlı Təhsil Nazirliyi ilə Rabitə və İnformasiya Texnologiyaları Nazirliyi (RİTN) arasında əməkdaşlıq formalaşmışdır. RİTN və Təhsil Nazirliyinin birgə fəaliyyəti sayəsində “2008-2012-ci il Təhsil Sisteminin İnformasiyalaşdırılması üzrə Dövlət Proqramı” çərçivəsində AzEduNet şirkəti yaradılmış və bu şikət təhsil sistemində İKT-nin tətbiqi və inkişafı sahəsində bir sıra işlər həyata keçirib:

- Ölkənin ən iri korporativ şəbəkənin – Azərbaycan Təhsil Şəbəkəsinin – yaradılması;
- Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyinin nəzdində Təhsil Sisteminin İnformasiyalaşdırılması İdarəsində qurulan Məlumat və Resurs Mərkəzinin şəbəkə infrastrukturunun qurulması;
- Ölkənin təhsil müəssisələrində şəbəkə infrastrukturunun qurulması;
- Təhsil Nazirliyinin, Təhsil İdarələrinin və Şöbələrinin, orta, orta ixtisas, ali və digər təhsil müəssisələrinin Azərbaycan Təhsil Şəbəkəsinə bir sıra rabitə kanalları ilə (Fiber Optic, xDSL, VSAT, 3G) qoşulması;
- Təhsil müəssisələri üçün texniki dəstək xidmətinin təşkili.

Bu günə qədər AzEduNet şirkəti və Təhsil Nazirliyi arasında imzalanmış müqavilələr əsasında 4100-dən artıq təhsil müəssisəsi Azərbaycan Təhsil Şəbəkəsinə qoşulub və onlara texniki xidmət göstərilir (17).

“Azərbaycan Təhsil Şəbəkəsi”– vahid təhsil şəbəkəsinin mövcudluğu ölkə çərçivəsində təhsil ocaqları arasında yüksək sürətli məlumat mübadiləsini təmin edir. Bundan əlavə, təhlükəsiz informasiya sistemlərinin fəal istifadəsi ilə təhsil ocaqları ardıcıl surətdə internetə çıxış əldə edirlər.

XXI əsrin tələblərinə uyğun təhsil sisteminin qurulmasından bəhs edərkən dövrün yeni çağırışları nəzərə alınmalıdır. Müasir dünyada təhsilin ən populyar formalarından biri də distant təhsildir. Distant təhsillə bağlı ölkəmizdə əvvəlki dövrlərdə bir sıra işlər aparılsa da, bu, istənilən səviyyədə olmamışdır. Bir növ distant təhsil arxa planda qalmışdır. Lakin koronavirus pandemiyasının yayılması nəticəsində əksər ölkələrdə olduğu

kimi, Azərbaycanda da onlayn/distant təhsil hazırda ön plana keçib. Azərbaycan Respublikasının Təhsil Nazirliyi də onlayn tədris imkanlarını nəzərdən keçirərək ümumi təhsil müəssisələrində tədris prosesinin dayandırılması səbəbindən dərslərin onlayn öyrənilməsi üçün bir neçə tədris resursunu təqdim etmişdir. Hal-hazırda Nazirlik “Mədəniyyət” və “ARB Günəş” kanallarında “Dərs vaxtı”, “Virtual məktəb” (virtual.edu.az), bütün dərslərlərin onlayn mövcud olduğu derslik (https://www.e-derslik.edu.az) layihələrini həyata keçirir. Eyni zamanda, Dövlət İmtahan Mərkəzi şagirdlərin evdən imtahanlara hazırlaşması üçün www.otk.az internet sahifəsində pulsuz sınaq imtahanları təşkil edib.

Təhsil Nazirliyi tərəfindən distant təhsil üçün “Microsoft Teams” platforması tətbiq edilib.

Hazırda ölkəmizin bir sıra ali təhsil müəssisələri (ADA Universiteti, Azərbaycan-Fransız Universiteti (UFAZ), Azərbaycan Dövlət İqtisad Universiteti (UNEC) və s.) təlim-tədris prosesinin məsafədən təşkilini təmin ediblər.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasında da distant təhsilin yüksək səviyyədə təşkili təmin edilmişdir. Bu məqsədlə akademiya onlayn platformalar üzərindən dərslər davam etdirilir. Distant dərslərə bütün fakültə və ixtisaslar üzrə əyani təhsil alan bakalavr və magistrlər cəlb olunur. Dərslərin onlayn keçirilməsi ilə yanaşı, elmi şuraların, seminarın, şöbə və kafedraların onlayn iclasları və s. də qeyd edilə bilər.

Akademiya dövlət qulluqçularının potensialının artırılması istiqamətində layihələrin həyata keçirilməsi məqsədilə “Rəhbər dövlət idarəçiliyi kadrlarının ixtisasının artırılması” institutunda distant kursların təşkil edilməsi də bu aspektdən diqqəti cəlb edir.

Məlum olduğu kimi, Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin 23 noyabr 2018-ci il tarixli 739 nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “Azərbaycan Respublikasında dövlət qulluğunun inkişafına dair 2019-2025-ci illər üçün Strategiya”nın Fəaliyyət Planında dövlət qulluğu sisteminin inkişaf etdirilməsi məqsədilə müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsi nəzərdə tutulmuşdur. Bununla əlaqədar dövlət idarəçiliyi sahəsində dövlət qulluqçularının bilik və bacarıqların inkişaf etdirilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının Rəhbər Dövlət İdarəçiliyi Kadrlarının İxtisasartırma institutu tərəfindən təsdiqlənmiş proqrama uyğun olaraq

tədbirlər həyata keçirir. Belə tədbirlər çərçivəsində mütəmadi olaraq onlayn seminarlar təşkil olunması nəzərdə tutulur. İlk belə onlayn seminar 2021-ci ilin aprelayının 6-da keçirilib (10.,11).

Ölkənin rəqabətqabiliyyətliliyinin, intellektual və elmi potensialının vacib göstəricilərinin daha da yüksəldilməsi təhsil sitemində İKT-nin tətbiqi imkanlarının daim genişləndirilməsi zərurətini tələb edir. Bu mənada məktəblərdə İKT-nin tətbiqi imkanlarının genişləndirilməsi məktəblərin texnoloji təchizatının müasirləşdirilməsini tələb edir. Məhz bunu əsas tutularaq Azərbaycan Respublikası Hökuməti və Çin Xalq Respublikası Hökuməti arasında imzalanmış Texniki-İqtisadi Əməkdaşlıq Sazişi çərçivəsində 2018-ci ildə ümumi təhsil müəssisələrinə 20880 ədəd noutbuk, 789 ədəd elektron lövhə, 789 ədəd proyektor verilmiş, İKT əsaslı infrastrukturun yaradılması işi davam etdirilmişdir. Tədrisdə İKT-dən istifadə imkanlarının genişləndirilməsi baxımından ölkə üzrə internetə və Azərbaycan Təhsil Şəbəkəsinə (ATS) qoşulmuş məktəblərin sayı 2746-ya (62%) çatdırılmış, şəbəkəyə qoşulmuş təhsil müəssisələri bütün şagirdlərin 85%-ni, pedaqoji heyətin isə 73%-ni əhatə etmişdir (8).

Yaradıcı və innovativ cəmiyyət

“Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər”də qarşıya qoyulan 5 perspektivdən biri olan “Rəqabətli insan kapitalı və müasir innovasiyalar məkanı”na nail olunması üçün 3 şərtdən biri yaradıcı və innovativ cəmiyyətin qurulmasıdır.

Sözügedən şərtin şərh hissəsində göstərilir ki, gələcək dövrdə ən müasir texnoloji sahələri və innovasiyaları dəstəkləyən rəqəmsal cəmiyyət inkişafın aparıcı qüvvəsinə çevriləcəkdir. Ölkəni rəqabətdə irəli aparmaq üçün cəmiyyətin yaradıcılığını və innovativliyini stimullaşdıran ekosistem qurulmalıdır.

Dünyada gedən sürətli texnoloji tərəqqiyə çevik uyğunlaşmaqla texnoloji ixrac məkanına çevrilmək üçün perspektivlər yaradılmalıdır. Bu məqsədlə emal sənayesinin inkişafı dərinləşdirilməli, elmtutumlu və yüksək gəlir yaradan orta və yüksək texnoloji sahələrin inkişafı təmin edilməlidir.

Qeyd edək ki, ölkəmizdə yaradıcı və innovativ cəmiyyət quruculuğu istiqamətində xeyli məsafə qət edilmişdir. Xüsusilə İKT-nin inkişafı, texnoloji sahələrin inkişafına yönəlik mühüm addımlar atılmışdır.

Azərbaycanda informasiya – kommunikasiya texnologiyalarının kompleks və dayanıqlı şəkildə inkişaf etdirilməsi, bu sahədə qanunverici bazanın formalaşdırılması və təkmilləşdirilməsi istiqamətində xeyli işlər görülmüşdür.

“Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair Milli Strategiyanın həyata keçirilməsi üzrə 2016-2020-ci illər üçün Dövlət Proqramı”, “Azərbaycan Respublikasında telekommunikasiya və informasiya texnologiyalarının inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi”, “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyası və s. normativ-hüquqi aktlar bu sahənin dayanıqlı inkişafında müstəsna rol oynayır və rəqəmsal transformasiya proseslərinin sürətli şəkildə reallaşmasını şərtləndirir.

Ölkədə kosmik sənayenin yaradılması da dünyada gedən sürətli texnoloji tərəqqiyə çevik uyğunlaşmaq və texnoloji ixrac baxımından mühüm addımlardan sayıla bilər.

Qeyd edək ki, 2008-ci ildə “Azərbaycan Respublikasında kosmik sənayenin yaradılması və telekommunikasiya peyklərinin orbitə çıxarılması haqqında” Azərbaycan Respublikası Prezidentinin Sərəncamı imzalanıb, 2009-cu ildə “Azərbaycanda Respublikasında kosmik sənayenin yaradılması və inkişafı üzrə Dövlət Proqramı” təsdiqlənib, növbəti ildə peyklərin orbitə çıxarılması, idarə edilməsi və istismarı işlərinin həyata keçirilməsi məqsədilə “Azərkosmos” Açıq Səhmdar Cəmiyyəti təsis edilib.

2013-cü ildə “Azerspace-1” telekommunikasiya, 2014-ci ildə “Azersky” Yerin məsafədən müşahidəsi, 2018-ci ildə isə “Azerspace-2” telekommunikasiya peyki orbitə çıxarılıb. Bu peyk layihələrinin həyata keçirilməsinin əsas məqsədləri ölkənin milli təhlükəsizliyinin təmin olunmasına dəstək verilməsi, sosial-iqtisadi inkişafa töhfə verilməsi, kommersiya fəaliyyətini genişləndirərək peyk layihələrinə yatırılan investisiyaların geri qaytarılması, elmi tədqiqatların aparılmasına dəstək verilməsi və beynəlxalq kosmik təşəbbüslərdə iştirak edərək ölkənin beynəlxalq imicinin yüksəldilməsinə töhfə verməkdir.

Artıq peyklərin 26 ölkədə sabit müştəri bazası formalaşdırılıb. Ümumilikdə, bugünədək Azərbaycanın peykləri vasitəsilə göstərilən xidmətlərdən 165 milyon ABŞ dolları həcmində gəlir əldə edilib ki, proqnozlara əsasən gəlirlərin növbəti illərdə daha da artacağı gözlənilir. Azərbaycanda isə hələ “Azerspace-2” istismara verilməzdən əvvəl hər il

peyk gəlirləri 10-15 faiz artmağa davam edib. “Azerspace-2” kommersiya istifadəsinə başladıqdan sonra isə, yəni 2019-cu ilin 10 ayı ərzində gəlirlər ötən ilin eyni ayları ilə müqayisədə 61 faiz artıb (6).

“Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair 2016- 2020-ci illər üçün Milli Strategiyada göstərildiyi kimi, “informasiya və kommunikasiya texnologiyaları (İKT) - yüksək artım tempinə malik yeni iqtisadi sektor kimi müasir və çoxtəyinatlı infrastruktur, habelə hərtərəfli sosial-iqtisadi tərəqqinin aparıcı qüvvəsi rolunu oynayır. Bu gün İKT Respublikanın davamlı və dayanıqlı inkişafının təmin edilməsi, intellektual potensialının gücləndirilməsi, biznesin inkişafı, korrupsiya ilə mübarizə, yoxsulluq və işsizliyin azaldılması, cəmiyyətdə şəffaflıq və demokratiyanın inkişaf etdirilməsi üçün əlverişli vasitə olaraq qəbul edilir. Dövlət idarəçiliyi, təhsil, səhiyyə, biznes, maliyyə - bank işi və digər sahələrdə yeni dəyərlər yaradan İKT ictimai - iqtisadi münasibətlərin vacib tərkib hissəsinə çevrilmişdir. İnternet mediasının inkişafı, internetdə fikir və söz azadlığının mövcudluğu, elektron qəzet və jurnalların, xarici və daxili sosial şəbəkələrin geniş yayılması İKT-nin cəmiyyətə verdiyi yeni imkanlardır (21).

Azərbaycanda innovativ cəmiyyət quruculuğu prosesinin təşviqi istiqamətində atılan mühüm addımlardan biri kimi, startaplar üçün vergi güzəştləri qeyd edilə bilər. Başqa sözlə, ölkəmizdə mikro sahibkarlıq subyekti olan və hüquqi şəxs kimi fəaliyyət göstərən vergi ödəyicilərinin "Startap şəhadətnaməsi" aldığı tarixdən innovasiya fəaliyyətindən əldə etdikləri mənfəət üç il müddətinə vergidən azad olunub (14).

İnnovasiyanın təşviqi və startap hərəkatının genişləndirilməsi üçün “INNOLAND” İnkubasiya və Akselerasiya Mərkəzi də bu istiqamətdə atılan mühüm addımdır.

Azərbaycanda İKT-nin inkişafı baxımından texnologiyalar parklarının yaradılması vacib əhəmiyyət kəsb edir. İlk belə texnologiya parkı 2009-cu ildə Sumqayıt şəhərində istifadəyə verilmişdir. 250 ha ərazidə salınmış texnologiya parkı Cənubi Qafqazda və Azərbaycanda yaradılmış ilk texnologiya parkıdır.

Bundan başqa, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyev 2018-ci il noyabrın 6-da “Azərbaycan Respublikası Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin tabeliyində İnnovasiyalar Agentliyinin yaradılması haqqında” Fərman imzalayıb. Fərmanda qeyd edilir ki, Agentlik yerli sahibkarlıq subyektlərinə müasir texnologiyaların

və texnoloji həllərin əldə olunmasında yardım göstərən və onların transferini təşkil edən, innovasiya yönümlü elmi tədqiqatları dəstəkləyən, innovativ layihələri (o cümlədən startapları) təşviq edən, onları qrant, güzəştli kredit və nizamnamə kapitalına sərmayə (o cümlədən vençur maliyyələşməsi) vasitəsilə maliyyələşdirən, innovasiya təşəbbüskarlığını təbliğ edən publik hüquqi şəxsdir (3).

Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Yüksək Texnologiyalar Parkı da Azərbaycanda İKT-nin inkişafına mühüm töhfə verməkdədir. Prezident İlham Əliyevin 8 noyabr 2016-cı il tarixli sərəncamı ilə yaradılan AMEA Yüksək Texnologiyalar Parkının yaradılmasında məqsəd iqtisadiyyatın davamlı inkişafı və rəqabət qabiliyyətinin artırılmasına, müasir elmi və texnoloji nailiyyətlərə əsaslanan innovasiya və yüksək texnologiya sahələrinin genişləndirilməsinə, elmi tədqiqatların aparılmasına və yeni texnologiyaların işlənilməsi üzrə müasir komplekslərin yaradılmasına dövlət dəstəyini daha da artırmaqdır (20).

AMEA Yüksək Texnologiyalar Parkı innovasiya məhsulunun və yüksək texnologiyaların hazırlanması, işlənilməsi və ya təkmilləşdirilməsi məqsədi ilə elmi tədqiqatların və təcrübə-konstruktor işlərinin aparılması, onların nəticələrinin sənaye, xidmət və digər sahələrdə tətbiqi (kommersiyalaşdırılması) üçün zəruri infrastrukturunu, maddi-texniki bazası və idarəetmə qurumları olan ərazidir. AMEA Yüksək Texnologiyalar Parkının ərazisində xarici və daxili infrastrukturun yaradılması və sahibkarlıq fəaliyyətinin səmərəli həyata keçirilməsi üçün digər xidmətlərin göstərilməsini təmin etmək məqsədilə zəruri tədbirlərin görülməsi texnoparkın əsas fəaliyyət istiqamətidir.

Vətəndaşların sağlam həyat tərzi

Rəqabətli insan kapitalı və müasir innovasiyalar məkanı prioritetinin reallaşdırılması istiqamətində növbəti məqsəd vətəndaşların sağlam həyat tərzinə nail olunmasıdır.

Milli prioritetlərdə göstərilir ki, vətəndaşların uzunömürlülüüyü və sağlam həyat tərzi təmin edilməlidir. Bu, vətəndaşların məhsuldar fəaliyyəti və sosial rifahının artırılması üçün mühümdür. Sağlamlıq və uzunömürlülük ölkədə səhiyyə sisteminin keyfiyyətindən birbaşa asılı olacaqdır. Müasir innovasiyaların səhiyyədə tətbiqi sahəsində yüksək nəticələr əldə edilməklə, keyfiyyətli səhiyyə xidmətlərinin milli gəlirin yaranmasında payı artırılmalıdır.

Ölkəmizdə səhiyyə sahəsində həyata keçirilən islahatlar strategiyası vətəndaşların sağlam həyat tərzinə nail olunması məqsədinə xidmət edir.

Digər sahələrdə olduğu kimi, səhiyyədə də informasiya texnologiyalarının tətbiqi islahatların mühüm tərkib hissəsini təşkil etməklə bu sahənin inkişafı sürətləndirir.

Səhiyyə sahəsində aparılan islahatların tərkib hissəsi kimi səhiyyə sahəsində informasiya texnologiyalarının geniş tətbiq edilməsi, Respublika əhalisinin sağlamlıq monitorinqini həyata keçirilməsi, eləcə də vahid səhiyyə informasiya mühitinin formalaşdırılması, tətbiq edilməsi, digər informasiya sistemləri və məlumat bazaları ilə əlaqələrin təşkil edilməsi məqsədi ilə səhiyyənin informasiyalaşdırılması həyata keçirilir (15).

Respublikanın tibb mərkəzlərində İT infrastrukturunun qurulması işlərinə 2008-ci ildən start verilmişdir. Azərbaycanda tibbin informasiyalaşdırılmasına dair ayrıca konseptual və strateji sənədlər olmasa da, səhiyyənin informasiyalaşdırılması prosesləri “Elektron Azərbaycan (2003–2008-ci illər)”, “Elektron Azərbaycan (2010–2012-ci illər)” Dövlət proqramları, “Azərbaycan Respublikasında informasiya cəmiyyətinin inkişafına dair 2014–2020-ci illər üçün Milli Strategiya”, “Azərbaycan Respublikasında telekommunikasiya və informasiya texnologiyalarının inkişafına dair Strateji Yol Xəritəsi” və digər sənədlər əsasında həyata keçirilir.

Azərbaycan Respublikası Səhiyyə Nazirliyinin nəzdində Səhiyyənin İnformasiyalaşdırılması Mərkəzi də e-səhiyyənin inkişafında mühüm rol oynayır. Qeyd edək ki, Mərkəz əhalinin sağlamlığının monitorinqi üzrə milli mərkəz funksiyalarını və səhiyyə sistemində informasiyalaşdırılma məsələləri üzrə ümumi əlaqələndirmə və nəzarət işini həyata keçirir.

Səhiyyə sisteminin əlçətanalığının təmin edilməsi istiqamətində atılan addımlar sırasında səhiyyə sahəsində bir sıra xidmətlərin elektron formada təqdim edilməsidir. Hazırda Səhiyyə nazirliyi 44 elektron xidmət (16) təklif edir.

Məlum olduğu kimi, hazırda həm ümumilikdə dünyada, həm də ölkəmizdə insanların sağlamlığı ilə bağlı ciddi risk yaranmışdır. Bu risk Covid-19 xəstəliyi ilə bağlı ortaya çıxmışdır. Bu xəstəlik 2019-cu ilin sonundan etibarən sürətlə yayılmağa başlamış və qısa müddətdə bütün dünyanı əhatə etmişdir. Ümumdünya Səhiyyə Təşkilatı 2020-ci il 11 mart tarixində bu xəstəliklə bağlı vəziyyətin pandemiya səviyyəsinə çatmasını bəyan etmişdir.

Azərbaycanda vətəndaşların sağlamlığının qorunması naminə pandemiyanın törətdiyi təhlükəyə qarşı yönəldilmiş profilaktik və təxirəsalınmaz tədbirlərin görülməsi məqsədilə Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti yanında Operativ Qərargah yaradılmışdır. Operativ Qərargah ölkədə pandemiya ilə əlaqədar vəziyyəti daim nəzarətdə saxlamaqla, müvafiq qərarlar qəbul edir.

Ölkədə dövlət tərəfindən karantin rejimi tətbiq olunmaqla yanaşı, səhiyyə sisteminin imkanlarının gücləndirilməsi, yeni modul tipli klinikaların istismara verilməsi, özəl klinikaların əks epidemik tədbirlərə cəlb olunması bu xəstəliyin müalicəsində lazımi dərman vasitələri ilə, avadanlıqlarla və qoruyucu vasitələrlə təmin edilməsi istiqamətində mühüm tədbirlər həyata keçirilmişdir. Ölkəmizdə yoluxucu xəstəliklərin yayılmasının məhdudlaşdırılmasına və aradan qaldırılmasına yönəlik tədbirlər sırasında ən mühümü vaksinasiyadır. Əhali arasında planlı vaksinasianın aparılması məqsədilə “Azərbaycan Respublikasında COVID-19 xəstəliyi əleyhinə 2021-2022-ci illər üçün Vaksinasiya Strategiyası” (4) qəbul edilmişdir. Hazırda ölkədə əhalinin planlı şəkildə vaksinasiyası davam etdirilir.

Nəticə

Aparılan təhlillər belə deməyə əsas verir ki, müasir inkişaf mərhələsində Azərbaycanda insan kapitalının inkişafı mühüm prioritetlərdən biridir. Ölkəmizdə bu istiqamətdə hərtərəfli strategiya həyata keçirilir, eyni zamanda sərmayə qoyuluşu da diqqət mərkəzindədir. İnsan kapitalının inkişafında həm dövlət, həm də qeyri-dövlət təsisatlarının iştirakı əhəmiyyət kəsb edir. Ölkəmizdə insan kapitalının inkişafının təmin edilməsi ən mühüm dövlət proqramlarının əsas məğzini təşkil edir.

“Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər”də insan kapitalının inkişafı prosesində təhsilin önəmi xüsusi vurğulanır. Qeyd etmək lazımdır ki, digər mühüm sənədlərlə yanaşı, Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası bu prosesdə mühüm rol oynayır.

Strategiya ölkədə təhsil sisteminin yeni, müasir tələblər səviyyəsində yenidən qurulmasını, təhsildə məzmun dəyişikliyinə, kadr potensialının yenidən hazırlığını, təhsil sahəsində idarəetmənin səmərəliliyini hədəfləyir.

Həmçinin təhsilin innovasiya yönümlülüyünü təmin edir, təhsildə yeni metodların tətbiqini stimullaşdırır, ən nəhayət isə ölkənin təhsil sisteminin qabaqcıl dünya standartları səviyyəsinə yüksəldilməsini təmin etmək məqsədi daşıyır. Bu isə təhsil sisteminin müasir tələblər səviyyəsində qurulmasına xidmət etməklə, qarşıdakı yaxın dövrlərdə konkret nəticələrin əldə ediləcəyinə qəti inam formalaşdırır. Yeni əsrin tələblərinə uyğun təhsil sisteminin qurulması bu sahədə İKT-nin tətbiqi imkanlarının genişləndirilməsini zəruri edir.

XXI əsrin tələblərinə uyğun təhsil sisteminin qurulmasından bəhs edərkən dövrün yeni çağırışları nəzərə alınmalıdır. Müasir dünyada təhsilin ən populyar formalarından biri də distant təhsildir. Hazırda ölkəmizdə bu təhsil formasının inkişafı ilə bağlı müvafiq işlər görülür. Qeyd edək ki, ölkəmizdə yaradıcı və innovativ cəmiyyət quruculuğu istiqamətində xeyli məsafə qət edilmişdir. Xüsusilə İKT-nin inkişafı, texnoloji sahələrin inkişafına yönəlik mühüm addımlar atılmışdır. Azərbaycanda informasiya – kommunikasiya texnologiyalarının kompleks və dayanıqlı şəkildə inkişaf etdirilməsi, bu sahədə qanunverici bazanın formalaşdırılması və təkmilləşdirilməsi istiqamətində xeyli işlər görülmüşdür. Ölkəmizdə səhiyyə sahəsində həyata keçirilən islahatlar strategiyası vətəndaşların sağlam həyat tərzinə nail olunması məqsədinə xidmət edir. Digər sahələrdə olduğu kimi, səhiyyədə də informasiya texnologiyalarının tətbiqi islahatların mühüm tərkib hissəsini təşkil etməklə bu sahənin inkişafı sürətləndirir.

Ölkəmizdə səhiyyə sahəsində islahatlar çərçivəsində icbari tibbi sığortanın tətbiqi mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Belə ki, icbari tibbi sığortanın səhiyyə xidmətlərinə, səhiyyə infrastrukturunun yaxşılaşmasına, xidmətin keyfiyyətinin artırılmasına və bununla da insan kapitalının həyat şəraitinin yaxşılaşdırılmasına sərf olunan xərclərin daha sistemli, ehtiyac üzrə daha səmərəli və sosial təbəqələri ədalətli şəkildə əhatə etməklə təmin edilməsinə xidmət göstərir. Azərbaycanda vətəndaşların sağlam həyat tərzinin təmin edilməsi baxımından yoluxucu xəstəlik olan Covid-19-a qarşı həyata keçirilən vaksinasıya strategiyası da xüsusi qeyd edilməlidir.

Açıqlama bəyanatı

Müəllif tərəfindən hər hansı potensial marağın toqquşması ilə bağlı məlumat verilməmişdir.

Ədəbiyyat:

- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2013-cü il 24 oktyabr tarixli nömrəli Sərəncamı ilə təsdiq edilmiş Azərbaycan Respublikasında təhsilin inkişafı üzrə Dövlət Strategiyası.
- Azərbaycan Respublikasında rabitə və informasiya texnologiyalarının inkişafı üzrə 2010-2012-ci illər üçün Dövlət Proqramı (Elektron Azərbaycan), <http://www.president.az/articles/564?locale=az> (09.04.2021)
- Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin “Azərbaycan Respublikası Nəqliyyat, Rabitə və Yüksək Texnologiyalar Nazirliyinin tabeliyində İnnovasiyalar Agentliyinin yaradılması haqqında” Fərmanı. 6 noyabr, 2018-ci il
- “Azərbaycan Respublikasında COVID-19 xəstəliyi əleyhinə 2021-2022-ci illər üçün Vaksinasıya Strategiyası”nın təsdiq edilməsi haqqında. Bakı, 16 yanvar, 2021
- “Azərbaycan 2030: sosial-iqtisadi inkişafa dair Milli Prioritetlər”. 2 fevral, 2021-ci il.
- Azərbaycanın kosmik proqramı: Zəngin ənənələr və müasir çağırışlar. https://azertag.az/xeber/Azərbaycanın_kosmik_proqramı_Zəngin_ənənələr_ve_müasir_çagırışlar-1354437(09.04.2021)
- Abdullayev S., Abasova S. Təhsil prosesində İKT-nin tətbiqinə və keyfiyyətinə sistemli yanaşma prinsipləri haqqında // “Elektron dövlət quruculuğu problemləri” I Respublika elmi-praktiki konfransı, 4 dekabr, 2014
- Bayramov C. Təhsilin inkişaf strategiyası: nailiyyətlər və əsas hədəflər. <http://anl.az/down/meqale/azerbaycan/2019/iyun/658473.htm> (15.04.2021)
- Cəbrayilova Z.Q. Elektron tibbin insan resurslarının formalaşması: beynəlxalq təcrübə, həllər və perspektivlər // İnformasiya cəmiyyəti problemləri, 2016, №2, s.61–73.
- Dövlət qulluqçularının potensialının artırılması” layihəsi həyata keçirilib. <http://dia.edu.az/az/news/505> (15.04.2021)
- Dövlət qulluqçuları üçün “Vətəndaş məmnunluğunun təmin olunmasının müasir texnologiyaları” adlı onlayn seminar keçirilib. <http://dia.edu.az/az/news/507/> (15.04.2021)
- Xələfova S. Təhsil sisteminin informasiyalaşdırılmasında informasiya və kommunikasiya texnologiyalarının əhəmiyyəti. http://www.anl.az/down/meqale/kitabxanashunasliq-bibliografiya/2_2014/663.htm (12.04.2021)
- Mədətov M.A. İnsan kapitalının ölçülməsinə dair yanaşmaların analizi. https://jpis.az/uploads/article/az/2018_2/ANALYSIS_OF_APPR OACHES_TO_MEASURING_HUMAN_CAPITAL.pdf (09.04.2021)
- Salahov E. "Startup" layihələrinə vergi güzəşti müəyyənləşdirilib. <https://vergiler.az/news/articles/154.html> (08.04.2021)
- Səhiyyə Nazirliyinin Əsasnaməsi. <http://health.gov.az/sehiyye-nazirliyinin-esasnamesi.html>. (15.04.2021)
- Səhiyyə Nazirliyinin təqdim etdiyi elektron xidmətlər. <http://e-sehiyye.gov.az/az/s/171/E-Xidmətlər> (13.04.2021)

- Şirkət haqqında. <http://www.azedunet.az/index.php/az/> (13.04.2021)
- Устинова Л.Н.Интеллектуальный капитал: понятие, сущность, свойства.<https://cyberleninka.ru/article/n/intellektualnyu-kapital-ponyatie-suschnost-svoystva> (11.04.2021)
- Эдвинсон Л., Мелоун М. Интеллектуальный капитал. Определение истинной стоимости компании. Новая постиндустриальная волна на Западе / Под ред. В.Л. Иноземцева. -М.: Academia, 1999
- High Technologies Park of ANAS. <http://www.science.gov.az/forms/organizatsii-pri-prezidiume/3792> (14.04.2021)
- 17 May World Telecommunication and Information Society Day. <http://www.elm.az/news/open/10392> (12.04.2021)

SUMMARY

Analysis of the current situation with the formation of competitive human capital in Azerbaijan

Gulnara Qurbanova

**The Academy of Public Administration under the President
of the Republic of Azerbaijan, Baku, Azerbaijan**

The article analyzes the current situation with the formation of competitive human capital in Azerbaijan. It was noted that this was reflected in a special part - "Azerbaijan 2030: National Priorities for Socio-Economic Development." However, before the adoption of this document, the country began to implement the relevant policy. The article analyzes the steps taken in various areas related to the development of human capital and innovative development.

As in every country, Azerbaijan has adopted and implemented national strategies to ensure the use of Information Technology in education. The main goal of this strategy is to provide students and teachers with the necessary of Information Technology knowledge. The article touches on the process of building a creative and innovative society and shows that our country has come a long way in this direction.

In particular, important steps have been taken towards the development of IT and technological fields. Implemented state programs and strategies were analyzed. The article examines the situation in the country in terms of achieving a healthy lifestyle as the next goal in the implementation of the priority of competitive human capital and the space of modern innovations. At the same time, health reforms, the introduction of compulsory health insurance, and the strategy of vaccination against COVID-19 were analyzed. The conclusion is summarized in the concluding section.

Key words: Azerbaijan, technology, human capital, healthcare reforms, modern innovation, IT knowledge

РЕЗЮМЕ

Анализ текущей ситуации в отношении формирования конкурентоспособного человеческого капитала в Азербайджане

Гульнара ГУРБАНОВА
Государство при Президенте Азербайджанской Республики
Академия Управления, Баку, Азербайджан

В статье анализируется текущая ситуация с формированием конкурентоспособного человеческого капитала в Азербайджане. Было отмечено, что это отражено в специальном документе - «Азербайджан 2030: национальные приоритеты социально-экономического развития». Однако еще до принятия этого документа в стране начали проводить соответствующую политику. В статье анализируются шаги, предпринятые в различных сферах, связанных с развитием человеческого капитала и инновационным развитием.

В статье анализируется становление системы образования в стране в соответствии с требованиями XXI века, проделанная работа и предстоящие задачи. Было отмечено, что достижения науки и техники также применяются в системе образования для повышения качества учебного процесса. Как и в любой другой стране, в Азербайджане приняты и реализованы национальные стратегии по обеспечению использования ИКТ в образовании. Основная цель этой стратегии - предоставить учащимся и учителям необходимые знания в области ИКТ. В статье затрагивается процесс построения творческого и инновационного общества и показано, что наша страна прошла большой путь в этом направлении. В частности, были предприняты важные шаги в направлении развития ИКТ и технологических областей. Проанализированы реализованные государственные программы и стратегии.

***Ключевые слова:** Азербайджан, технологии, человеческий капитал, реформы здравоохранения, современные инновации, IT-знания*

**ELM VƏ İNNOVATİV
TEKNOLOGİYALAR
JURNALI**